

Рись євразійська (*Lynx lynx*) в Ужанському національному парку: моніторинг та збереження

Неля Коваль¹, Василь Шеверя¹, Ігор Дикий², Роман Черепанин³

¹ Ужанський національний природний парк (Великий Березний, Україна)
Email: nelya.kowal@gmail.com, orcid: 0000-0003-2786-1276

² Львівський національний університет ім. І. Франка (Львів, Україна)

³ Прикарпатський національний університет (Івано-Франківськ, Україна)

KOVAL, N., V. SHEVERIA, I. DYKYI, R. CHEREPANYN. The Eurasian lynx (*Lynx lynx*) in the Uzhanskyi National Park: monitoring and conservation. — The paper summarises the results of long-term monitoring studies of a rare predatory mammal, the Eurasian lynx *Lynx lynx*, in the Uzhanskyi National Nature Park. The methods used for both recording and studying the spatial distribution and ecology of the species are described. The problems of recording are pointed out along with how they have been improved over the period of research. Particular attention is paid to the use of camera traps and data on the distribution of lynx obtained from 2023 to the present. The preliminary results of monitoring in the transboundary area are presented, which allowed reliable data on the size and structure of the local Eurasian lynx population to be obtained for the first time, as well as individual specimens to be identified. The importance of international cooperation and modern digital monitoring tools (SMART) for the conservation of lynx and the improvement of its protection system in the Carpathians is emphasised.

Вступ

Рись євразійська *Lynx lynx* (L., 1758) — символ недоторканості природи, її природності. В Україні поширена в Карпатах і на Поліссі. За даними обліків, проведених мисливськими господарствами і природоохоронними територіями, у 2019 році її чисельність в Україні становила 435 особин і найбільша популяція (166 ос.) була на Закарпатті [Cherepanyn *et al.* 2023]. Вперше морфотипи закарпатських рисей описав І. Турянін [Турянін 1988].

Для рисі й подібних великих ссавців рятівними коридорами виявляються найбільш периферійні райони країни або межі областей (надто прикордонних), де інфраструктура, щільність населення, його господарська активність та інші фактори антропогенного циклу є мінімізованими [Загороднюк & Різун 2022]. Різноманітність природних ландшафтів Ужанського національного природного парку (НПП) і суворий охоронний режим сприяли збереженню тут цієї кішки і забезпечили її існування в сучасних умовах.

Мета роботи — узагальнити результати моніторингу рисі на території Ужанського НПП за період 2021–2025 років.

Матеріал та методи

Авторами для обліку рисі на території Парку використано як традиційні, так і сучасні методики. Всі статистичні дані по чисельності рисі, наведені у праці, стосуються в першу чергу щорічних зимових обліків.

Рись веде прихований спосіб життя, тому для накопичення даних автори проводили опитування працівників Парку, лісників, мисливців та місцевих жителів. Інформація від них про рись є надзвичайно цінною, зокрема при підтвердженні таких повідомлень фотографіями слідів. Автори також фіксували подібні факти (рис. 1). Такі дані зберігаються у додатку SMART для мобільних пристроїв, звідки інформація надходила до головного оператора.

Ідентифікація слідів цієї тварини потребує досвіду, і останніми роками сталий сніговий покрив теж є проблемою. Тому важливу роль у накопиченні даних відіграють фотопастки. З 2022 р. встановлювали фотопастки моделі Cuddeback, надані Франкфуртським зоологічним товариством для зимового і літнього моніторингу. З 2024 р. почали використовувати фотопастки моделі BolyGuard SG2060-T, надані в рамках транскордонного проєкту «Підтримка співіснування та збереження великих хижаків в Карпатах».

Завдяки прикордонному статусу і наявності суміжних національних парків на території Польщі («Бещади») й Словаччини («Полоніни») авторами у 2024 р. організовано синхронний облік рисі у трьох парках. У рамках спільного проєкту «Підтримка співіснування та збереження великих хижаків в Карпатах»¹ створено карту території досліджень зі сіткою 2,5 x 2,5 км, і в лісових екосистемах Ужанського НПП підібрано 30 локацій, на кожній з яких встановлено по дві фотопастки так, щоб зафіксувати рись з обох боків. Це важливо для ідентифікації особин за малюнком плям на шерсті.

Рис. 1. Сліди від лап рисі: ліворуч — слід на лісовій дорозі, Ужоське відділення, 10.2024; праворуч — слід на переході взимку, Новостужицьке відділення, 01.2025. Фото Н. Коваль.

¹ Попередні результати цих досліджень було представлено у матеріалах конференції «Природно-заповідні території: стан, проблеми та розвиток заради майбутнього» (Яремче, 2025).

Результати

В таблиці 1 наведено дані з обліків рисі на території Парку за останні п'ять років. Чисельність виду коливається в межах 6–11 ос. У 2025 р. ця цифра найвища, адже були враховані дані реєстрацій рисей фотопастками.

Практика використання фотопасток зробила найвідчутніший поштовх у дослідженнях цього виду у Парку. До того, як розпочались транскордонні дослідження, ними рись зареєстровано тричі. Фотопасткою рисі вперше зареєстрували 17.02.2023 в окол. с. Верховина Бистра. На цій же локації 18.12.2023 відмічено одну особину. За рік, 01.09.2024 в околицях села Лубня зафіксовано одну особину. І втретє, 08.02.2024, у Новостужицькому відділенні Парку на одному знімку зафіксовано відразу чотири особини (рис. 2). Можна припустити, що це могла бути самка з трьома підрослими рисенятами.

В рамках транскордонного проєкту (див. «Методику»), що тривав з грудня 2024 р. до березня 2025 р., рись зафіксовано вісьмома фотопастками на семи локаціях і отримано 38 її фото та відео. Аналіз отриманих фотореєстрацій особин рисі за індивідуальним малюнком на шерсті дозволив встановити присутність на досліджуваній території семи особин цього виду.

Таблиця 1. Динаміка чисельності рисі євразійської на території Ужанського НПП за 2021–2025 рр. (за результатами зимових обліків).

Природоохоронні відділення	Площа, га	Кількість особин				
		2021	2022	2023	2024	2025
Костринське	2535,8	4	1	1	—	1
Жорнавське	2471,6	—	—	—	1	1
Новостужицьке	4582,7	2	2	2	3	4
Лубнянське	2637,7	2	1	1	1	2
Ужоцьке	2676,8	2	2	2	1	2
Всього	14904,6	10	6	6	6	11

Рис. 2. Реєстрації рисі на фотопастках на території Парку: ліворуч — чотири рисі у Новостужицькому відділенні; праворуч — рись у уроч. Заломи. Дати в тексті.

Найбільше фотофіксацій рисей здійснено на локації в уроч. Заломи, яка знаходиться біля кордону зі Словаччиною (рис. 2, праворуч). Для цієї місцевості характерний різноманітний ландшафт: старий буково-ялицевий ліс з густими заростями чагарників на узліссі, неподалік — гірські луки, вкриті чорничником і різними чагарниками. На цій локації ідентифіковано чотири різні особини виду. Із семи локацій, де реєструвався цей вид, шість знаходяться на прикордонній території: три біля кордону з Польщею і три — зі Словаччиною. Фотопастки зафіксували рись на території всіх відділень, окрім Жорнавського. Можливо тому, що тут було обрано найменше локацій.

Авторами отримано три повідомлення від прикордонної служби про реєстрації рисі на їхньому обладнанні: 12.02.2025 і 16.04.2025 — в окол. с. Княгиня і 12.03.2025 в окол. с. Стричава. Всюди по одній особині, проте не можна стверджувати, різні це особини, чи одна і та сама.

Мобільна програма SMART дозволила накопичити небагато випадків спостережень рисі. Усі вони стосуються слідів (відбитків лап), проте такі дані можуть містити повтори: часто одні й ті самі сліди заносяться у базу різні інспектори, які разом обстежували маршрут. Загалом таких даних поки небагато — разом 22 реєстрації (рис. 3), в середньому по 5,5 на рік.

Збереження рисі на території Парку

Вразливість рисі посилюють такі три її статуси, як (1) статус споконвічного об'єкту полювання (зокрема й браконьєрського); (2) статус шкодочинного виду у господарствах (передусім приватних), (3) статус об'єкту, щодо якого здійснюють біотехнічні заходи у мисливських господарствах.

Нам відомий тільки один випадок нападу рисі на худобу на території Парку. У 2013 р. в с. Тихий рись загризла тільну корову, яка була прив'язана до дерева в околиці села. Тварина перегризла їй горло і виїла вим'я. На місці «злочину» місцевим мисливцем були ідентифіковані рисячі сліди. Поступово господарювання припиняється і конфліктних ситуацій з місцевим населенням не відмічається.

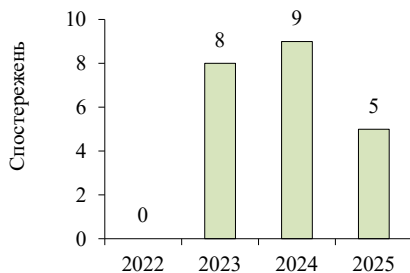

Рис. 3. Кількість реєстрації слідів рисі (відбитки лап) засобами додатку SMART на території Ужанського парку протягом 2022–2025 років. У 2022 р. реєстрацій рисі не було.

Висновки

Щорічні зимові обліки залишаються важливими для встановлення чисельності виду, однак складність ідентифікації слідів та зменшення тривалості снігового покриву знижують їхню ефективність. Використання фотопасток стало якісним проривом у дослідженнях, які дозволили зафіксувати випадки одночасної реєстрації кількох особин, а також провести ідентифікацію рисей за індивідуальним малюнком шерсті.

Зимовий моніторинг, здійснений спільно з колегами із сусідніх національних парків у Польщі та Словаччині, показав важливість синхронного обліку. В результаті було виявлено щонайменше сім особин рисі на території Ужанського парку, переважно на його прикордонних ділянках.

Програма SMART, хоч і недостатньо освоєна працівниками Парку, є перспективною для використання в якості інструменту фіксації польових спостережень, зокрема й для накопичення даних про сліди рисі.

Отримані результати підкреслюють необхідність продовження систематичних досліджень з використанням фотопасток, та інших сучасних методів моніторингу та подальшого міжнародного співробітництва для забезпечення збереження рисі євразійської в Карпатах.

Охоронний статус виду, прикордонний режим території Парку та відсутність конфліктів рисі з місцевим населенням створюють сприятливі умови для збереження популяції цього виду в Ужанському парку.

Подяки

Щиро дякуємо працівникам служби охорони та наукового відділу Ужанського НПП за збір даних; науковцям М. Шквирі, Є. Яковлеву, К.- Б. Леону, Франкфуртському зоологічному товариству і Всесвітньому фонду природи Україна за надання методичної, технічної і фінансової підтримки.

Дослідження проведено в рамках виконання програми «Літопису природи» Ужанського НПП за розділом «Тваринний світ» та проекту «Підтримка природно-заповідних територій в Україні», що фінансуються урядом Німеччини за сприяння Франкфуртського зоологічного товариства, а також транскордонного проекту «Підтримка співіснування та збереження великих хижих тварин в Карпатах».

Література

- Гашак, С. 2008. Про досвід автоматичного фотографування диких тварин у Чорнобильській зоні. В кн.: *Раритетна теріофауна та її охорона*. Луганськ, 28–36. (Серія: Праці Теріологічної школи; Вип. 9).
- Загороднюк, І., Е. Різун. 2022. Рись євразійська (*Lynx lynx*) в Українському Поліссі: біогеографічний аналіз. *Theriologia Ukrainica*, **24**: 104–119. [CrossRef](#)
- Коваль, Н. П., А. Т. Башта. 2012. Раритетні види ссавців на території Ужанського національного природного парку. В кн.: *Теріофауна заповідних територій та збереження ссавців*. Гола пристань, 26. (Серія: *Novitates Theriologicae*; Pars 8).
- Коваль, Н., А. Т. Башта, М. Шквиря, Є. Яковлев. 2022. Основні аспекти досліджень та збереження теріофауни Ужанського національного природного парку. В кн.: *Роль природнозаповідних*

територій у збереженні природних і етнокультурних цінностей [...]. Ужанський НПП, Великий Березний, 115–119. URL

- Коваль, Н., В. Шеверя. 2025. Великі хижі ссавці в Ужанському національному природному парку: реєстрація, облік та моніторинг. *Novitates Theriologicae*, **17**: 80–87 [CrossRef](#)
- Крічфалушій, В. В., І. Ю. Іванега, О. Є. Луговой. 2001. *Ужанський національний природний парк*. Приватна друкарня Романа ПОВЧ, Ужгород, 1–113.
- Стойко, С. М. (ред.). 2008. *Ужанський національний природний парк. Поліфункціональне значення*. 2-е вид. Львів, 1–306.
- Турянін, І. І. 1988. Котяті Українських Карпат. В кн.: *Вивченість теріофауни України, її раціональне використання і охорона*. Наукова думка. Київ, 91–95.
- Cherepanyn, R. M., B. I. Vykhov, A. P. Biatov, [et al.]. 2023. Population dynamics and spatial distribution of large carnivores in the Ukrainian Carpathians and Polissia. *Biosystems Diversity*, **31** (1): 10–19. [CrossRef](#)

Резюме

КОВАЛЬ, Н., В. ШЕВЕРЯ, І. ДИКИЙ, Р. ЧЕРЕПАНИН. Рись євразійська (*Lynx lynx*) в Ужанському національному парку: моніторинг та збереження. — В роботі узагальнено результати багаторічних моніторингових досліджень рідкісного хижого ссавця — рисі євразійської *Lynx lynx* на території Ужанського національного природного парку. Описано методи, які використано для обліку та дослідження просторового розподілу та екології виду. Вказано на проблеми обліків і як вони вдосконалюються за період досліджень. Особливу увагу приділено використанню фотопасток, та даних щодо поширення рисі, які отримали з 2023 р. і по сьогодні. Показано попередні результати моніторингу на транскордонній території, які дозволили вперше отримати достовірні дані щодо чисельності та структури локальної популяції рисі євразійської, а також ідентифікувати окремих особин. Підкреслено значення міжнародного співробітництва та сучасних цифрових інструментів моніторингу (SMART) для збереження рисі та вдосконалення системи її охорони в Карпатах.